

Л. Милетич. Движение в областта на българските суфикси. // *Училищен преглед*, X, 1905, № 6, с. 534-545.

Публикува се без съкращения, с осъвременен правопис.

ДВИЖЕНИЕ В ОБЛАСТТА НА БЪЛГАРСКИТЕ СУФИКСИ

от д-р Любомир Милетич

(Суфиксите -ически, -ичен, -ски, -шки)

Всяка езикова новост отначало възбужда подозрение дали с право се вмъква в езика – потребна ли е и уместна ли е.

Когато се въвеждат отделни нови думи, по-лесно свикваме с тях особено ако не са ни всеки час потребни в разговорния език. Съвсем е инак, когато новото засяга най-формалната част на думите – тъй наречените суфикси, били те основни или флексивни. А това тъкмо става, когато почне един суфикс да заменя друг. Такава смяна по-чувствително засяга нашия навик и тя не може да стане изведнъж и скоро, дори и ако сме склонни напълно да я прокараме. Да казваш например влак вместо трен, то може с добра воля скоро да се постигне, ала да привикнеш да казваш например заблуда вместо заблуждение, е вече по-мъчно и трябва време, докато се установи траен навик затуй, защото тук новостта засяга окончанието на една форма, което по асоциация се поддържа от всички по-стари форми от тоя род, които запазват още и старото си окончание. И докато надвие по-новото окончание, минава един период на колеблива успоредна употреба и на двете окончания – старото и новото. Така е станало в старобългарския език, напр. когато вместо окончание *и* за именит. пад. множ. ч. при имената от мъжки род на *о*-основи почнало да се предпочита окончание *-ове*, което първоначално е било свойствено само на *у*-основи имен. пад. мн. ч. Известно е, че последното окончание полека-лека е изместило суфикс *-и* в повечето едносрични думи от мъжки род, но че пак у някои думи от тая категория по-старият навик е запазил окончанието *-и*, така че и до ден-днешен напр. покрай столове, колове се е запазила напр. формата *раци* (и *раки*), а само тук-там по наречията се е прокарало *ракове*, както обратно по наречията някъде се е запазило

коли, а общо се приело колове. В надпреварата между споменатите две окончания се намесило и трето – свойствено на *и*-основи от мъжки род, така че, докато, от една страна, формите ножи или коши отстъпили на ножове, кошове, напротив мъжи, цари – се заменило с мъже, царе (сравни госте). Па и в сегашния ни език, особено в книжовния, постоянно така се разменят суфиксите. Ние виждаме, че суфикс *-а* в много думи замества суфикс *-ение*, напр. в просвета вместо просвещение, както е в ука наука (вм. учение) или употреба (вм. употребление), промяна, замяна, смяна (вм. променение, замение, сменение). Полека-лека може същият суфикс *-а* да усвоява понататък по-голяма почва, както се вижда от опитите у нас да се въведат напр. форми като пробуда (сравни понуда), принуда, заблуда, наслада и пр. В духа на тази аналогия би била и форма „убяда“ вместо убеждение, ако би се създавала такава форма. Покрай суфикса *-а* ние виждаме като съперник на суфикса *-енъе* и суфикса *-ба*, например в изложба покрай изложение (сравни напр. по-старата форма (стрижба вместо стриженъе), и суфикс *-итба*: коситба, гонитба, сеитба, женитба вместо косенъе, гоненъе, сеяние, жененъе и пр.

С горните няколко примера исках да кажа, че и в областта на суфиксите има живот, който е във вечно движение именно защото едни суфикси застаряват и така да се каже, губят своята първоначална жизнениост, та излизат сякаш из мода, за да отстъпят мястото си на други, по-жизнени, „по-модни“ суфикси. И наистина се заменят досущ, както се казва, един вид „по мода“ – по подражание на някои обикнати в езика „типични“ думи, сиреч думи, чиито суфикси не само никой не мисли да сменя с други, а напротив – тях вземат за образци, по които прекрояват други стари думи, подобни по граматичния си строеж. И тъй не отделни суфикси сами за себе си влияят едни върху други, за да се заменят – всъщност суфикси сега няма в езика като самостоятелни елементи – а влияят цели думи със своите суфикси като образци, по които пак цели думи се подвеждат, сменяйки своите суфикси. Такива думи, които се вземат за образци, както се каза, наричаме и типове, а техния суфикс – типичен суфикс. Когато един такъв суфикс стане обикнат и почне да се размножава, той става, с други думи, продуктивен тип. Процесът, по който един суфикс се размножава, като замества други, по-стари суфикси, има психологична основа и се върши по силата на асоциациите, именно по закона на тъй наречената аналогия. Аналогията създава нови форми и в областта на суфиксите, като се

основава на прилики между формите, и то по правилото, по което се разрешава уравнение с едно непознато. Така например според формите *служи* (1. л. ед. ч.) и *служба* (същ. име) може да се образува и споменатата форма *изложба* от *изложа* (1. л. с. вр.), сиреч, както покрай *служи* може да се казва *служба*, така и покрай *изложа* може да се каже *изложба*. Последната форма е именно непознатата величина в уравнението, която замества *x* (*служи*: *служба* = *изложа* : *x*; *x* = *изложба*). Все по същата аналогия, както се е образувала формата *изложба* вместо *изложение*, така вместо *просене* покрай *прося* се явила и формата *просба*, така и *кражба*, *рожба*, *продажба*, *яжба*. Първоначалният суфикс *-ба* (стб *-ьба*) може постепенно да се преобрази в суфикс *-жба*, сиреч може цялото окончание *-жба* в думите като *служба* (=служба от *слуг-ьба*), *стрижба* (*стриг-ьба*), *изложба* и др., ако те станат типични и продуктивни, да се схваща като суфикс, и така може по пътя на споменатата аналогия да се създават нови форми не със суфикс *-ба*, а със суфикс *-жба*. Такъв случай имаме например в *продажба*, *яжба*, *рожба*, *кражба*.

По казания начин не само че един стар суфикс, ако стане продуктивен, може да се размножава, като заема мястото на други стари суфикси, но може един стар суфикс, като се размножава, да се промени и фонетично, като приеме в себе си и звукови елементи, които първоначално не са принадлежали нему, а са се откъснали от някоя типична дума, която е съдържала същия суфикс в по-стария му вид. Така промененият суфикс по форма е вече нов суфикс, макар че по значение той да си остава тъждествен със стария суфикс, който тъй също може да продължава да се употребява успоредно с по-новия, произлязъл от самия него, както се каза по-горе. Процесът, който по този начин подновява суфиксите, поддържайки ги в движение, не се спира никога в един жив език, бил той простонароден или книжовен. И в нашия книжовен език има такъв процес – едно продуктивно движение в областта на суфиксите. Особено е интересна надпреварата, която сега става в книжовния ни език между суфиксите *-(и)чески* (*-чески*), *-(и)чен* (*-чен*), *-(и)ски* и *-(и)шки*.

Тук ще се позанимая именно с тия суфикси, за да покажа по-ясно как в тая област на езика пред нашите очи се развиват нови форми, и то съгласно с изтъкнатите по-горе принципи.

Всеки ще да е забелязал колебанието, което сега съществува в книжовния ни език, когато дойде да се употреби суфиксът -ически, например в думата етнографически, понеже е влязло вече „в мода“ да се казва и етнографичен, па и етнографски, сиреч да се употребяват още и суфиксите -ичен, -иски вместо суфикс -ически. Дори едно и също лице често пъти съвсем непоследователно смесва тия суфикси в една и съща дума именно защото те по значение са еднакви. Очевидно е, че има стремеж да се избягва суфиксът -ически, че той вече не само не е продуктивен суфикс, но че е и недостатъчно жизнен, за да задържи досегашните си позиции. Макар че процесът, който сочи да измести съвсем този суфикс, се върши само в книжовния ни език – суфиксът -ически не съществува в прстонародния говор, – пак изглежда несъмнено, че главният повод, поради който в последно време този суфикс губи „популярност“, ще да иде именно от споменатото обстоятелство, а именно, че той не е народен суфикс. Свръх това се прибавя в полза на неговите съперници още и туй, че той е доста дълъг и не дотам еуфоничен поради небната съгласна ч и съскавата съгласна с, които се сбрали наедно в него. Но ако този суфикс в тази форма, в която днес го употребяваме, и да не е народен, трябва да знаем, че той е съществувал и в старобългарския език, само че тогава е гласял -ичьски и -чьски, например владичьски, юначьски, гръчьски. Всъщност по-късата му форма -чьски е и по-стара, за което по-долу ще кажем повече. В народния ни език суфиксът -(и)чьски не е могъл да достигне до наше време, без да се измени: съгласно с фонетичните закони ъ е трябвало да изчезне, а от съгласното съчетание -чс- можело е по асимилация да се развие или ш (пряко ч) или ц, сравни владишки, юнашки, гръцки (по наречията [диалектите – бел. ред.] и гръчки). И тъй старобългарският суфикс -(и)чьски днес редовно гласи -(и)шки, рядко -цки, така че суфиксът -ически в нашия книжовен език не може да е пряк наследник на посочения старобългарски суфикс, както и наистина не е, понеже формата му -ически се е вмъкнала у нас от руския книжовен език. Ако искаме по чисто български да употребяваме този суфикс, трябва да го заменим със суфикс -ишки или -шки. Ала и споменатите негови съперници-суфикси -ски и -ичен или -чен са чисто народни, та и те с право се домогват да го заместят. Ако се взрем в потеклото на всички тия суфикси, намираме, че те произлизат първоначално от старобългарските суфикси -ьскъ и -ьнъ. По значение тези два суфикса съвсем се доближавали, та поради това и сега те са откъм тая, вътрешна страна еднакви. Именно старобългарският суфикс

-ъскъ (предславянски -isko) е родоначалник на суфиксите -(и)шки и -ски, а пък старобългарският суфикс -ънъ е родоначалник на суфикса -(и)чен (Вземам за краткост само формата за мъжки род). Суфиксът -ъскъ се е запазвал в стария си вид там, където под влиянието на ъ предходната съгласна в думите, в които тоя суфикс се е употребявал, не се е изменила, напр. сравни плътъскъ, братъскъ. Като е изчезнало ъ, суфиксът -ъскъ, изменен в м. р. в -ски, се е запазил и до днес, напр. в братски (старобългарски братъскъ), приятелски и пр. Ала там, където пред -ъскъ стоят гърлените съгласни *к, г, х*, те се изменят в *ч, ж, ш*, напр. владикъски = владичъски, юнакъски = юначъски, монахъски = монашъски, врагъски = вражъски. Като оставим засега настрана последните два примера с окончание -шъски и -жъски, трябва да забележим, че в първите примери (владичъски, юначъски) започнало и *ч* да се схваща като съставна част от суфикса -ъски, така че тоя наглед нов суфикс -чъски дори станал и типичен за новообразувания, – продуктивен. Видяхме, че от -чъски фонетично се развило произношение -шки; именно в тоя вид посоченият „нов“ суфикс -чъски се е пренасял по аналогия, сравни напр. софишки; а във вид -ешки: пилешки (пилешко месо); магарешки, патешки, кучешки, бабешки, кравешко масло, рачешки, пладнешки и др. Правилен е суфикс -шки, произлязъл от -чъски в думи, където *ч* заместя *к*, сравни човек – човешки, хлапак – хлапашки, хайдук – хайдушки; също тъй в старешки (вм. старчъски), дивак – дивашки, глупак – глупашки и пр. И от -шъски, като изчезнало ъ, се образувало произношение -шки (шс = ш): монашки. Същото е станало и с -жъски, напр. от разложъски (Разлог) станало разлошки; така и от вражъски = врашки; мъжъски = мъжки.

Видяхме, че например в старобългарската форма владичъски, новобългарска владишки, гласната *и* пред -чъски (-шки) не принадлежи към суфикс -ъскъ, както не е принадлежало и *ч* към него. Ала както сетне *ч* се отделяло (абстрахирало) от основата и се смятало, че принадлежи към суфикс -ъскъ, та се явил един вид нов суфикс -чъскъ, така също взели да схващат в някои типични думи и споменатото *и* като принадлежащо към суфикса, та пак се образувал нов суфикс -ичъски, новобългарски -ишки, сравни владишки, мазнишки (мазник); вдовишки, пернишки (Перник), дупнишки (Дупница), златишки (Златица); по аналогия и софишки вместо софийски.

И тъй ясно е, че би трябвало по аналогия на приведените народно-книжовни форми да заместваме суфикс -ически с -ишки, -шки, -иски и -ски.

Според владишки, мазнишки (сравни владика, мазник) би трябвало да казваме например граматишки вместо граматически (сравни граматика, граматик); математишки (математика, -ик); историшки (историк), политишки (политика, -ик).

Според змия – змийски, София – софийски, Австрия – австрийски, аджамия – аджамийски би било възможно да се образуват форми като: географийски (от география), историйски (история), философийски (философия), поезийски (поезия), филологийски (филология). От друга страна пък, можем според плът – плътски (старобългарски плътски), брат – братски, роб – робски и пр. да образуваме от географ – географски, етнограф – етнографски, философ – философски, от филолог – филолошки (= филолож-ъски = филолог-ъски).

Всичко туй би било наистина съгласно с посочените типове, но вместо това ние виждаме, че суфикс -ически по аналогия далеч се е разпространил извън своите първоначални граници, така че се казва не само например граматически (граматика, -ик), но и географически (макар че не съществува форма географика или географик), филологически, па и даже и героически (герой). Новото течение, което е против суфикс -ически, отчасти го замества със суфикс –ски, например се казва географски, етнографски, философски и пр., докато, обратно, суфиксът -шки, а особено пък суфиксът -иски досега нямат успех. Казва се например филолошки, геолошки, но се избягват форми като: граматишки, историшки, политишки, а съвсем не се търпят форми като: историйски, географийски и др. Това показва, че суфиксите -шки и -иски не са дотам жизнени, – не са продуктивни, та не издържат конкуренцията на друг един суфикс, който с по-голям успех постепенно измества суфикс -ически от всичките му позиции. Това е суфиксът -ичен. И неговата история е подобна на историята на суфикса -ически. Родоначалник му е суфиксът -ънъ, сравни старобългарското бол-ънъ, чуд-ънъ, прес-ънъ, ужас-ънъ, греш-ънъ (грях-); страх-ънъ (страх-); длъж-ънъ (длъг-); жлъч-ънъ, юнач-ънъ (юнак-), чловеч-ънъ (чловек-), мъч-ънъ (мъка).

От примерите юнач-ънъ и пр. е ясно, че *ч*, което се чува пред суфикса -ънъ, не принадлежи на този суфикс, както не принадлежи към него и *ж* например в длъж-ънъ, ни

и в *страш-ънъ*. Ала при все туй, понеже е имало доста много прилагателни думи, които така са имали *ч* пред суфикс *-ънъ*, тоя род думи с цялото си окончание *-ч-ънъ* са станали продуктивен тип, в който окончанието *-ч-ънъ* изцяло се вземало за суфикс и се размножавало. Тоя суфикс, след като в края му *ъ* е изчезнал, а *ь* в средата правилно е минало в *е*, в новобългарски гласи *-чен*. Намираме го не само в народни думи, където се е развил още от старобългарско време, като например в *юначен*, *жлъчен*, *човечен*, *мъчен*, *порочен*, *празничен*, *делничен*, *отличен* и др., но и в множество книжовни думи, които доскоро имаха суфикс *-ически*, така че се казва: *историчен*, *ботаничен*, *математичен*, *логичен*, *практичен*, па и: *филологичен*, *археологичен*, *зоологичен*, *физиологичен*, *демократичен*, *географичен*, *героичен*, *прозаичен*, *фееричен* и пр.

Видяхме, че в някои от същите тия думи се употребяват със същото значение и суфиксите *-шки* и *-ски*, сравни например *филолошки*, *археолошки*, *географски*, *етнографски*, *геройски*, *демократски*.

Някакво правило, по което да се избира този или онзи суфикс в подобни случаи, досега няма, а при това още е въпрос няма ли някаква разлика в значението на тия суфикси, сиреч еднакво ли е значението на суфиксите *-ически*, *-ичен*, *-ски* и *-шки*, например когато се каже *филологически*, *филологичен* и *филолошки*, или: *етнографически*, *етнографичен* и *етнографски*. Първо би трябвало да си обясним втория въпрос.

Още първоначално не е имало съществена разлика в значението на праезичните секундарни суфикси *-isko* и *-ino*, от които произхождат старобългарските суфикси *-ъскъ* и *-ънъ*, родоначалниците на споменатите по-горе новобългарски суфикси. Така суфикс *-ънъ* (*-ino*) е образувал прилагателни със значение на вещество, потекло и начин, например *злат-ънъ* (злато), *желяз-ънъ* (желязо), *медов-ънъ* (потекло и начин: като мед сладък), *зем-ънъ* (земя). Но и туй първоначално значение на суфикса в старобългарския език вече е твърде разширено, така че суфиксът придава общо значение на качество: *больнъ*, *пресънъ*, *длъжънъ*; в *жлъчънъ* се пази още и значение на вещество, а в *юначънъ* – начин: „като юнак“. Особено след като тоя суфикс поради прибавката *ч*, както се каза, се е

разцепил на два суфикса: -ънъ и -чънъ, първоначалното му специално значение твърде се обобщило.

И суфиксът -ъскъ (-isko, литовски iška) е означавал потекло, а при туй още и притежание или свойство и качество, например гръчъскъ (грък), небесъскъ (небо), римъскъ, словянъскъ, детъскъ, мъжъскъ и пр. С време значението и на тоя суфикс, който се е разцепил по казания начин на няколко суфикса поради нови прибавки и фонетични промени (стб. -чъскъ, -ичъскъ = новоб. -шки, -ишки, -скъ = -ски, -иски, -цки), пак се обобщило така, че сега главно показва качество, каквото и другият суфикс. По този начин и двата суфикса сега по значение напълно са идентични и затова само с оглед към значението им не е възможно да се ограничи употребата им с някое правило.

Има наистина случаи, когато ни се струва, че суфиксът -ически или -шки в тази си форма, с окончание на -и, е по-изразителен, отколкото суфикс -ичен; това произлиза от синкретичното значение на първия суфикс, който може да служи и като прилагателно за мъжки род, ед. ч., и като обстоятелствена дума, та и по-често се употребява, докато вторият суфикс -ичен не може да изпълнява и втората служба – адвербиалната, за която трябва да вземе форма на среден род, ед. ч. -ично, сравни например, от една страна: „политически мъж“, юнашки отговор и: „политически постъпва“, „юнашки се бори“, а от друга: „политичен мъж“, „юначно се бори“. Мнозина може да мислят, че между първите и вторите изрази, колкото се отнася до значението на двата суфикса, има някаква важна разлика, ала всъщност тя е само привидна, последица от стар навик. В думата например политически по фонетични причини са съвпаднали две форми – прилагателна, определена с окончание -и за мъжки род, ед. ч., и адвербиална (наречие), със старобългарско окончание -ѣ, минало в новобългарски -и, сравни старобългарското гръцкѣ говоритъ, женскѣ плачетъ), па оттам и двойното (синкретично) значение на тая форма. И наистина, нима може някой да установи разлика в значението на двата вида суфикси, например когато се каже практически или практично в: „практически действа“ и „практично действа“? Сравни още: „юнашки се държи“ и „юначно се държи“. Когато употребим същите изрази като прилагателни: например „практически способ“ или „практичен способ“, също така няма съществена разлика, освен че понякога, и то само за мъжки род, ед. ч., по асоциация с адвербиалното значение формата на -ически излиза дори по-неудобна за

прилагателна служба, отколкото формата със суфикс -ичен (-чен). Например да се каже „практичен (човек)“ иде като по-сгодно от „практически (човек)“; „юначен (човек)“ и „юнашки (човек)“. Но и тая тънка разлика в значението, която понякога смътно се усеща, и то само в подобни примери от мъжки род, ед. ч., в женски и среден род, ед. ч., както и в множествено число изобщо свършено се губи: тук повече влияе само навикът, така че в един израз ни се струва по-сгоден суфиксът -ически, в друг – -ичен, например сравни „практична (жена)“ – а не: „практическа (жена)“, но: „политическа (реч)“ и „политична (реч)“ и пр. Че наистина няма в подобни изрази съществена разлика в значението, когато се предпочете суфикс -ичен пред -ически, се вижда от чисто народни изрази като: „празнично (облечен)“ и „празнично (облекло)“; „прилично (се отнася)“ и „прилично (момче)“. Щом в среден род може суфиксът -ичен да се употребява и в двете служби, прилагателна и адвербиална – без да се променя значението му, то изобщо може да се каже, че няма никакви научни основания да се прави някаква разлика по значение между двата суфикса -ически и -ичен, а следователно няма защо и да се ограничава с някои правила замяната на първия суфикс чрез втория, който се оказва от всяка страна по-жизнен, понеже, както се видя, има опора в народния език, като се асоциира дори и със своя първообраз – суфикса -ен (стб. -ънъ), сравни например приличен, жлъчен, грешен, болен, златен и пр. Именно поради тая своя народна основа суфиксът -ичен има всички условия да надделее окончателно над суфикса -ически, с който сега съперничи.

Понеже в много думи вече е затвърден народният суфикс -шки (-ишки), разбира се, че той ще се запази занапред, а вероятно ще може отчасти да се размножи по аналогия вместо суфикса -ически. От друга страна, има, както видяхме, известни условия да съперничи на суфикса -ичен и суфиксът -ски. Въпросът е сега може ли да се определи приблизително сферата на всеки от посочените суфикси в по-нататъшното развитие на тяхното усвояване.

Суфиксът -ически не ще отстъпи изведнъж и съвсем мястото си на суфиксите, които си съперничат с него, а главно на суфикса -ичен. Поради това той ще се търпи още някое време в книжовния ни език, успоредно употребяван покрай посочените други суфикси, често пъти дори и в едни и същи форми, докато постепенно не излезе „из мода“. С други думи, неминуемо е в такъв един преходен стадий в живота на суфиксите, когато

едни отстъпят мястото си на други, да има двойни форми (двойки) откъм суфикса, па даже и тройни. Това е следствие на спонтанно развитие на езика и поради това не може да се счете за неправилност и загрозяване на стила нещо, което показва, че има живот в езика; напротив, такива факти съживяват стила. С това не искам да кажа, че трябва умишлено да поддържаме двояк и трояк суфикс в едни и същи категории думи, защото пък такова постъпване би било изкуствено намесване в свободното развитие на езика, та вече заради туй не би имало голяма цена. Правилно ще бъде, ако постепенно суфиксът -ически излиза от употреба, както и наистина пред наши очи сега става. Най-накрая, може би суфиксът -ически ще се задържи било само в някои отделни думи като архаизъм, било само с някоя специална синтактична служба. Тия случаи окончателно ще определи навикът. Най-вероятно ми се чини, че службата на суфикс -ически ще се специализира, като ще се употребява той в бъдеще главно като наречие (адвербиално), например „политически постъпва“, „граматически схваща“, „поетически описва“ и пр. Каза се вече, че суфиксът -ически именно в адвербиална употреба и сега показва по-изразително значение, и това значение му придава според мене жизненост, па ще издържи вероятно и занапред, ала само в посочената ограничена синтактична сфера. Ще има и поддръжка (по асоциация) в тая си адвербиална функция от страна на съответните народни форми със суфикс -шки и -ски, като например „юнашки се бори“, „мъжки се брани“, „детински се отнася“ и пр. Не е чудно, ако с времето именно асоциацията между адвербиално употребяваните суфикси -ически и -шки придадат продуктивна жизненост на -шки, та по аналогия един ден той да замести изцяло адвербиалния суфикс -ически, и то във вида -ишки, сиреч да почнат да казват например „политишки постъпва“, „граматишки схваща“, „поетишки описва“. Това не трябва да става, но ако стане, ще бъде съвсем нормална последица в кръга на асоциациите, които сега са фактори на очертаното движение в областта на посочените наши суфикси.

Относно суфиксите -ичен, -ски и -шки може с оглед на бъдещето им разпространение да се каже следното:

1. Във всички думи с основа -ик, -ика правилно е да се употребява суфикс

-ичен, например езичен (език), историчен (историк), теоретичен (теоретик), логичен (логик, логика), политичен (политик, -ика), практичен (практик, -ика), ботаничен (ботаник, -ика), математичен, статистичен, комичен, поетичен, епичен, лиричен, драматичен и пр. Сравни с народните форми: отличен, делничен, празничен и др.

2. Във всички други думи с основа съгласна освен когато основата окончвава на *ч*, правилно трябва да се употребява суфиксът -ски: филофоски (философ), географски (географ), етнографски (етнограф), демократски (демократ).

3. Видяхме как, понеже суфиксът -ски в старобългарски е гласял -ъски, *з* пред него е минавало в *ж*, така че суфиксът гласи, заедно с *ж* от *з*, -шки, например филолог – филолошки, геолог – геолошки, физиолошки, етнолошки, зоолошки, социолошки и пр. Сравни с народните думи: Разлог – разложки.

4. Към тази категория принадлежат и някои отделни думи с основа на *к* (суфикс -ак, -ък, -ик, -ика и др.), в които вече се е развил суфиксът -шки (от -чъски): глупашки (глупак), юнашки (юнак), дивашки (дивак), хлапашки (хлапак), казашки (казак), казанлъшки (Казанлък), мазнишки (мазник), владишки (владика), патришки (патрик), човешки.

Тук принадлежат и думите, в които суфиксът -шки просто по аналогия е пренесен: телешки, кучешки, магарешки, момчешки и пр.

5. И от думи, които окончават на суфикс -ица, се образува прилагателно на суфикс -ишки, развит от -ичъски, например дупнишки (Дупница), златишки (Златица). По аналогия на тези форми би трябвало от „граница“ прилагателното да гласи „границки“, а всъщност тук си е пробил път суфиксът -ичен: граничен; от „царица“ би трябвало да се образува прилагателно „царишки“, сравни „вдовишки“ от вдовица, ала тук пък е пренесен по друга аналогия (майка - майчин), суфиксът -ичин, та се казва „царичин“.

6. От думите, които в ед. ч. окончават на -ия, правилно се образува прилагателно със суфикс -ски (стб. –ъски), така че то окончва на -йски (-ийски). Така от змия – имаме змийски; от София – имаме софийски; екзархия – екзархийски; митрополия – митрополийски; аджамия – аджамийски. По подобие на тези образци би трябвало по същия начин да се образуват прилагателни и от научните термини, които окончават на -ия. Тъй, ако искаме да образуваме прилагателно от „история“, би трябвало да кажем „историйски“, ала тук навикът е прекарал суфикса -ически („исторически“), който сега

се замества с -ичен („историчен“). Също според „филология“ би трябвало да се казва „филологийски“; география – „географийски“; зоология – „зоологийски“ и пр., ала в действителност и в тези примери е прокаран суфиксът -ичен: филологичен, географичен, зоологичен, геологичен и пр. Видяхме, че съществуват и форми като: филолошки, географски, зоолошки и пр. (от филолог, географ и пр.), така че и тук се явяват двойни суфикси, от които навикът с време ще задържи само един. Тук принадлежи и „поезийски“ – от „поезия“. Формата „поезийски“ не е приета още, защото си служим с форми „поетически“, „поетичен“ (според „поетика“); от „герой“ правилно се образува прилагателното геройски, сравни и порой – поройски, злодей – злодейски и пр. Ала понеже се казва и героически, затова и тук вместо суфикс -ически се явява суфикс -ичен: героичен. Правилно ще бъде, ако в бъдеще формата „геройски“ надделее над формата „героичен“.

*

* *

От примерите дотук се вижда как от един суфикс се развиват други, наглед „нови“ суфикси, като постепенно се присъединяват към първия звукови елементи, откъснати от основи или корени, към които първоначалният суфикс е бил присъединен. Така видяхме, че суфиксът -ически се е развил от суфикс -ъски, присъединен към основи, които са окончавали на суфикс -ик. Също така и суфиксът -ичен съдържа в себе си суфикса -ънъ, присъединен към основи със суфикс -ик; суфиксът -шки съдържа суфикс -ъски, присъединен или към основа на к (к-ъски = чъски = шки), или към основа на г (г-ъски = жъски = шки). От тия примери можем принципно да заключим, че в бъдеще могат по същия способ да се образуват и други нови суфикси от старите, като ще се присъединяват така към тях нови елементи. Ала ние можем въз основа на същите примери, които ни разкриват принципната страна на езиковото творчество в областта на суфиксите, да си представим приблизително и пътя, по който е вървяло образуването на старите суфикси, докато са достигнали до оная форма, която нам е станала известна в исторично време. Така например старобългарският суфикс -ъскъ в по-старо – предславянско време, е гласял -iskō. Твърде е вероятно този суфикс да съдържа по-стар суфикс -ko (стб. -къ, -ко) и присъединен към него край на някои основи, които са окончавали на -is. Отивайки така назад, бихме могли да предположим дори и за суфикс -ко, че най-напред може би

той да се е състоял само от едно *o*, което, присъединявано към корени, които са окончавали на *k*, почнало да се схваща заедно с това *k* като един суфикс; тоя „нов“ суфикс се пренасял: *-ko* е могъл да се пренася все тъй по аналогия, както е ставало сетне с *-is-ko* и пр. Също така и за старобългарския суфикс *-ънъ* може да предположим, понеже е гласял в още по-старо време *-i-no*, че съдържа в себе си суфикса *-no* (стб. *-нъ*, *-но*) и присъединен към него край на някои типични *i*-основи, и пр. Ако така е захванало развитието на суфиксите от най-елементарни звукови елементи, към които чрез абстракция от корени и основи са се присъединявали нови елементи, както видяхме, може ли тогава абсолютно да се смята една по-стара форма на известен суфикс за негов пратип? Това може да се твърди само в релативен смисъл, като се има предвид една временно определена по-стара епоха, например каквато е старобългарската спрямо новобългарската епоха на езика ни, и нищо повече. Понеже образуването на звуковия състав на суфиксите е било във вечно движение, мъчно може да се говори за най-първоначална звукова форма на който и да е суфикс, нито може за в бъдеще да се предвиди за някой суфикс, че той ще се запази трайно в тая форма, която има сега.

Подготвил за печат *P. Коцев*